

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет біології та лісового господарства
Кафедра зоології

СИЛАБУС
вибіркового освітнього компонента
Етологія
(назва освітнього компонента)
Підготовки _____ магістра _____
(назва освітнього рівня)

Луцьк – 2025

Силабус освітнього компонента «ЕТОЛОГІЯ» підготовки магістра.

Розробник: Омельковець Ярослав Адамович, кандидат біологічних наук, доцент кафедри зоології.

Погоджено

Гарант освітньо-професійної програми:

Сухомлін К. Б.

Силабус освітнього компонента затверджено на засіданні кафедри зоології

Протокол № 2 від 10 вересня 2025 р.

Завідувач кафедри

проф. Сухомлін К. Б.

© Омельковець Я.А., 2025 р.

I. Опис освітнього компонента

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна /освітньо-наукова/освітньо-творча програма, освітній рівень	Характеристика освітнього компонента
Денна форма здобуття освіти	Е Природничі науки, математика та статистика Е 1 Біологія та біохімія Біологія Магістр	Вибірковий
Кількість годин/кредитів 120/4		Рік навчання 2
		Семестр__3-ий__
		Лекції 10 год.
		Практичні (семінарські) 14 год.
ІНДЗ: немає		Самостійна робота 88 год.
		Консультації 8 год.
		Форма контролю: залік
Мова навчання		українська

Омельковець Ярослав Адамович,

Науковий ступінь: кандидат біологічних наук,

Вчене звання: доцент,

Посада: доцент кафедри зоології,

Контактна інформація: номер мобільного зв'язку: +380661762112

e-mail Omelkovets.Yaroslav@vnu.edu.ua

gistolab@ukr.net

Форум для спілкування електронного освітнього ресурсу «Етологія»
(<http://194.44.187.60/moodle/course/view.php?id=671>)

Дні занять: <http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi?n=700>

III. Опис освітнього компонента

1. Анотація курсу

Силабус вибіркового освітнього компонента «Етологія» складено з урахуванням можливості формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти магістерського рівня.

Освітній компонент «Етологія» належить до переліку вибірових ОК за освітнім ступенем «Магістр». В ході його вивчення здобувачі повинні ознайомитися з основними положеннями еволюції поведінки, усвідомити суть її фізіологічних механізмів, адаптивність та опанувати основні методи етологічних досліджень.

2. Мета і завдання освітнього компонента.

Метою викладання ОК «Етологія» є формування у майбутніх магістрів цілісного уявлення про поведінку тварин. Під час вивчення Цього ОК здобувачі повинні ознайомитися з основними положеннями еволюції поведінки, усвідомити суть її механізмів та проаналізувати найбільш складні форми, опанувати основні методи досліджень поведінки тварин.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Етології» є еволюційний аналіз поведінки тварин, дослідження її адаптивності, психічних та фізіологічних механізмів.

3. **Soft skills.** Вміти працювати в команді, володіти навичками комплексного вирішення проблем, бути креативними, когнітивно гнучкими та критично мислячими.

4. Структура освітнього компонента.

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лек.	Практич.	Самос. роб.	Конс.	Форма контролю/ Бали
Змістовий модуль 1. Історія вивчення еволюції поведінки тварин. Еволюція поведінки. Екологія й поведінка. Адаптивність поведінки у тварин						
Тема 1. Історія вивчення еволюції поведінки тварин	11	-	-	10	1	
Тема 2. Онтогенез поведінки. Генетика поведінки	14	1	2	10	1	ДС+ОР/10
Тема 3. Природний добір, екологія та поведінка. Еволюція адаптивних стратегій. Стратегія статей та соціальна організація.	14	1	2	10	1	ДС+ОР/10
Тема 4. Сприйняття у тварин. Екологічна обумовленість чуттів тварин	16	1	2	12	1	ДС+ОР/10
Тема 5. Координація й орієнтація. Гомеостаз і поведінка	16	1	2	12	1	ДС+ОР/10
Разом за змістовим модулем 1	71	4	8	54	5	40
Змістовий модуль 2. Механізми складної поведінки						
Тема 6. Навчання тварин. Умовні рефлексії й навчання. Інстинкт	17	2	2	12	1	ДС+ОР/10
Тема 7. Зміщена активність. Ритуалізація та комунікація у тварин	17	2	2	12	1	ДС+ОР/10
Тема 8. Мова та її витоки у людини. Інтелект, використання знарядь та культура	15	2	2	10	1	ДС+ОР/10
Разом за змістовим модулем 2	49	6	6	34	3	30
Контрольна робота 1						15
Контрольна робота 2						15
Усього годин/балів	120	10	14	88	8	100

ДС – дискусія; ОР – оформлення практичної роботи

Теми лабораторних занять

№ з/п	Тема	Кількість годин	Бали
1	Генетика та екологія поведінки	2	10
2	Стратегія статей і соціальна організація	2	10
3	Механізми регуляції взаємодії тварини з зовнішнім	2	10

	середовищем		
4	Фізіологія і поведінка в середовищі що змінюється	2	10
5	Навчання тварин. Інстинкт і навчання	2	10
6	Зміщена активність	2	10
7	Інтелект тварин	2	10
Разом		14	70

5. Завдання для самостійного опрацювання

- Проблеми, методи та рівні аналізу в етологічних дослідженнях
- Історія етології.
- Праці Ф. Гальтона
- Біхевіоризм, роботи Е. Торндайка. Критика біхевіоризму К. Лоренцом та Н. Тінбергеном. Гештальт-психологія.
-
- Синтез біхевіоризму та гештальт-психології К. Халлом та Ч. Толменом.
- Дослідження Б. Скіннера.
- Зорові пристосування до несприятливих умов. Відмінності в будові ока в денних та сутінкових тварин
- Органи чуттів, що замінюють зір. Зорове розпізнавання жертви та хижака. Приклади розпізнавання хижака ропами та куроподібними
- Просторова орієнтація (ортокінез, клинокінез, клинотаксис, тропотаксис, менотаксис). Принцип реафферентації. Навігація
- Поведінка в середовищі що змінюється. Біологічний годинник. Зимова сплячка. Міграція. Місячні та припливно-відпливні ритми
- Успадкування поведінкових ознак. Причини помилок, які виникають при оцінці успадкованості поведінкових ознак
- Визначення еволюційних стратегій. Агресивна мімікрія риб, автомімікрія, бейтсівська та мюллерівська мімікрія
- Статевий диморфізм
- Відмінності в шлюбних традиціях різних народів та їх походження .
- Альтруїстична поведінка та її еволюція. Пояснення альтруїзму з позицій групового добору
- Кооперація (кооперація між особинами одного виду та різних видів).
- Уникання ворогів. Навчання униканню хвороб
- Імпринтинг як навчання
- Біологічні аспекти навчання
- Демонстрації у тварин
- Невербальна комунікація у людини. Відмінність мов людини від комунікацій тварин. Іконічні знаки.
-

IV. Політика оцінювання

Політика викладача щодо здобувача освіти. При вивченні освітнього компонента здобувач мусить дотримуватися таких правил:

- Не спізнюватися на заняття; перед початком заняття вимкнути звук засобів зв'язку (мобільний телефон, смарт-годинник тощо).
- Не пропускати заняття без поважної причини, у разі відсутності прошу попередити та опрацювати матеріал самостійно.
- Здійснювати попередню підготовку до лекційних та практичних занять згідно з переліком рекомендованої літератури.
- Згідно з календарним графіком навчального процесу здавати всі види контролю.
- Брати активну участь в навчальному процесі.

6. Бути терпимими, відвертими і доброзичливими до однокурсників та викладачів, а також відкритими до конструктивної критики.

7. У процесі навчання дотримуватись принципів академічної доброчесності.

Оцінювання здійснюється відповідно до [Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти Волинського Волинського національного університету імені Лесі Українки](#)

Поточний контроль проводиться у вигляді усного або письмового опитування та письмових контрольних робіт. Оцінка за кожну виконану лабораторну роботу включає 1 бал за виконання та оформлення роботи. Максимальна кількість балів, які може набрати здобувач – 100.

Самостійна робота включає в себе теоретичне вивчення питань, що стосується тем, які не ввійшли в теоретичний курс, або ж були розглянуті коротко. Завдання для самостійного опрацювання входять в структуру практичних занять та оцінюються в процесі лабораторних занять при виконанні навчальних завдань.

Консультації в позааудиторний час відбуваються щоп'ятниці (15:00–16:00, корп. С).

Здобувач може відпрацювати пропущені заняття:

- 1) під час проведення консультацій викладачем;
- 2) самостійно, використовуючи електронний освітній ресурс «Етологія» (<https://moodle.vnu.edu.ua/course/view.php?id=671>);
- 3) консультуючись із викладачем онлайн.

У разі переходу на дистанційну форму навчання викладання ОК відбувається на платформі дистанційного навчання ВНУ імені Лесі Українки з використанням електронного освітнього ресурсу «Етологія» (<https://moodle.vnu.edu.ua/course/view.php?id=671>) відповідно до [Положення про дистанційне навчання](#) та додаткових розпоряджень ректорату.

Розклад консультацій розміщено на дошці оголошень кафедри зоології.

Політика щодо академічної доброчесності. Здобувачу необхідно дотримуватися морально-етичних правил: не пропускати аудиторних занять (у разі пропуску – причину підтвердити документально) не привласнювати чужу інтелектуальну працю; у разі цитування наукових праць, методичних розробок, результатів досліджень, таблиць, та ін., необхідно вказувати посилання на першоджерело. У творчих, дослідницьких, методичних роботах, при виконанні самостійної роботи, слід аргументовано доводити і висловлювати власну думку, спираючись на знання та уміння, здобуті у процесі навчання у ЗВО.

Викладач і здобувач мають дотримуватись [ст. 42 Закону України «Про освіту»](#). Усі здобувачі повинні ознайомитись із основними положеннями [Кодексу академічної доброчесності Волинського національного університету імені Лесі Українки](#) та [Ініціативою академічної доброчесності та якості освіти – Academic IQ](#).

Можливість визнання результатів навчання, отриманих у формальній, неформальній та інформальній освіті. У випадку якщо здобувач освіти отримав знання у неформальній та інформальній освіті зарахування результатів навчання здійснюється згідно «Положення про визнання результатів навчання, отриманих у формальній, неформальній та/або інформальній освіті у Волинському національному університеті імені Лесі Українки [1_Визнання_резул_татів_ВНУ_ім._Л.У._2_ред.pdf \(vnu.edu.ua\)](#) зокрема, якщо їх тематика відповідає змісту освітнього компонента (окремій темі або змістовому модулю).

У неформальній освіті:

- закінчення професійних курсів, семінарів або тренінгів, тематика яких відповідає змісту освітнього компонента (окремій темі або змістовому модулю), дозволяє набрати здобувачу 10 балів;

- підготовка конкурсної наукової роботи з біології - 10 балів;

- призове місце на Всеукраїнському конкурсі здобувачських наукових робіт: на I-у етапі - 10 балів, на II етапів - 20 балів.

Можливість отримати додаткові (бонусні) бали. За активну участь у громадському житті факультету здобувач може отримати до 5 додаткових балів з одного ОК.

V. Підсумковий контроль

Підсумковий контроль – залік. Оцінювання знань здобувачів здійснюється згідно [«Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки»](#) за результатами поточного контролю в діапазоні від 0 до 100 балів включно. З них 70 балів здобувач може отримати за виконання практичних робіт (кожна з них оцінюється максимально у 10 балів) та 30 балів за виконання контрольних робіт. Якщо підсумкова оцінка становить не менше 60 балів, то за згодою здобувача, вона може бути зарахована як підсумкова оцінка з освітнього компонента.

У випадку, якщо підсумкова оцінка менше 60 балів, або за бажання підвищити рейтинг, здобувач складає залік у формі письмової роботи, яка включає три питання трьох рівнів складності. Питання першого рівня оцінюється у 20 балів, другого і третього, відповідно, у 30 та 50 балів. Максимальна кількість балів на залік – 100.

Питання заліку

I рівень складності

1. Біхевіоризм, його роль у розвитку етології.
2. Гештальт-психологія.
3. Спроби синтезу біхевіоризму та гештальт психології К. Халла та Е. Толмена.
4. Предмет та завдання етології, її зв'язок з іншими біологічними науками
5. Сучасні підходи до вивчення поведінки тварин.
6. Роль Ч.Дарвіна у виникненні та розвитку етології.
7. Антропоморфізм.
8. Роботи Ф.Гальтона та сучасний погляд на його дослідження.
9. Дослідження генетичних основ поведінки в XX столітті.
10. Особливості екологічного підходу в етології.
11. Наведіть та проаналізуйте приклади адаптивної поведінки.
12. Відносна ієрархія, приклади відносної ієрархії.
13. Органи чуттів, переваги та недоліки кожного з них.
14. Тепловий гомеостаз земноводних та плазунів.
15. Тепловий гомеостаз птахів і ссавців.
16. Перелічіть зміни, що відбуваються з поведінкою тварин в результаті навчання, наведіть приклади.
17. Охарактеризуйте загальні закономірності навчання.
18. Класифікація здібностей тварин і людини до навчання за Е. Толменом.
19. Класифікація навчання за Ж. Годфруа.
20. Класифікація навчання за У. Торпом.
21. І.П. Павлов, вчення про рефлекс.
22. Роботи К. Та М. Бреландів та відкрита ними закономірність навчання.
23. Соціальна організація приматів.
24. Міжвидова комунікація.
25. Маніпулювання поведінкою інших тварин.
26. Невербальна комунікація у людини.
27. Мова людини, її функції
28. Мова тварин, її функції.
29. Досліди з навчання вищих мавп розмовляти.

30. Використання тваринами знарядь.
31. Статевий добір у людини.
32. Турбота про потомство.
33. Статеві стратегії у людини.
34. Експерименти з оцінки вартості виживання.
35. Статевий диморфізм.

II рівень складності

1. Поведінковий акт як фенотипова ознака.
2. Механізми еволюції поведінки.
3. Чутливі періоди розвитку.
4. Поведінка молодих тварин.
5. Одиничні гени та поведінка.
6. Гніздоочисної поведінки медоносної бджоли.
7. Одиничні гени людини
8. Відмінності в трофічній поведінці членів гільдії комахоїдних птахів.
9. Поведінка як вища форма адаптацій за О. М. Северцевим.
10. Своєрідність адаптивного характеру поведінкових актів
11. Видовий стереотип поведінки і лабільні поведінкові реакції
12. Стратегія риючої оси, альтернативні стратегії самок.
13. Ритуал залицання у тварин, його біологічне значення.
14. Статеві стратегії у людини.
15. Внутрішньостатевий добір (суперництво самців).
16. Міжстатевий добір.
17. Альтруїзм.
18. Кооперація у тварин і людини.
19. Зорові пристосування до несприятливих умов середовища.
20. Органи бокової лінії та електрична чутливість як заміна зору.
21. Слух як альтернатива зору в орієнтації.
22. Класичний умовний рефлекс, закономірності його виникнення.
23. Методики навчання з негативним підкріпленням.
24. Генералізація.
25. Загальна характеристика інстинкту.
26. Інстинкти людини, їх відмінність від інстинктів тварин.
27. Що таке сигнальні подразники?
28. Психогідравлічна модель інстинктивної поведінки за К. Лоренцом.
29. Ознаки організованого угруповання тварин.
30. Абсолютна ієрархія, її форми.
31. Зміщена активність та ситуації в яких вона проявляється за Тінбергеном та Басток.
32. Умови, за яких виникає зміщена активність за Роуелом.
33. Зміщена активність в світлі концепції розгальмовування.
34. Функціональні аспекти зміщеної активності.
35. Конфлікт, типи конфліктів.

III рівень складності

1. Онтогенез поведінки.
2. Навчання за типом інсайту
3. Вплив оточуючого середовища на розвиток поведінки.
4. Хромосомні мутації та поведінка.
5. Полігенне успадкування поведінки.
6. Генетична основа відмінностей поведінки собак різних порід (роботи Скотта та Фуллера).
7. Розгляньте різні форми мімікрії як приклади еволюційних стратегій.

8. Еволюційно-стабільні стратегії на прикладі питання конфліктів та оцінки суперників.
9. Поясніть, чому у видів, з малою тривалістю життя, серед самців частіше трапляються конфлікти з смертельним результатом, ніж у довгоживучих видів? Свої твердження підкріпіть прикладами.
10. Еволюційний конфлікт статей. Ситуація „сімейного щастя” за Доукінсом
11. Стратегія статей.
12. Зміщена активність.
13. Фільтрація стимулу та вибіркова реактивність тварин.
14. Розпізнавання жертви та хижака.
15. Кінези найпростіші форми орієнтації в просторі.
16. Таксиси як форма орієнтації в просторі.
17. Пілотування та компасна орієнтація.
18. Роль інфразвуку, зовнішнього тиску та запаху в навігації тварин.
19. Магнітний компас та навігація тварин.
20. Використання сонячного компасу та поляризованого світла тваринами для навігації.
21. Зоряний компас і навігація птахів.
22. Габітуация, її особливості.
23. Умовні рефлекси другого порядку.
24. Інструментальне навчання за Торндайком.
25. Оперантна поведінка за Скіннером.
26. Вироблення диференціювання. Навчання в лабіринті.
27. Ймовірнісне навчання.
28. Навчання вирішення завдань на абстрактні поняття.
29. Проаналізуйте подібності та відмінності рефлексів I-го та II-го порядків.
30. Відмінності між класичним умовним рефлексом і оперантним.
31. Охарактеризуйте основні підходи до визначення інстинкту в природознавстві.
32. Апетентна і консуматорна частини інстинктивної поведінки за У. Крейгом.
33. Характеристика комплексів фіксованих дій за К. Лоренцом.
34. Ритуалізація.
35. Конфліктна теорія демонстрацій.
36. Відмінності мови тварин від природної мови людини.

Шкала оцінювання

Оцінка в балах	Лінгвістична оцінка
90–100	Зараховано
82–89	
75–81	
67–74	
60–66	
0–59	Незараховано (необхідне перескладання)

VI. Рекомендована література та інтернет-ресурси:

1. Іванова В. Д. Етологія тварин. Частина 2 (соціальна етологія) методичні рекомендації до виконання практичних занять для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти. Миколаїв, 2023. 35 с.
2. Корж О.П. Етологія тварин: навч.посібник. Суми: Університетська книга, 2023. 236 с.
3. Корж О.П. Етологія тварин: навч.посібник. Суми: Університетська книга, 2025. 236 с.
4. Cisek P. Evolution of behavioural control from chordates to primates. Philosophical transactions of the royal society biological sciences. 2022. Vol.377, Is.1844. DOI: 10.1098/rstb.2020.0522
5. d'Isa R., Gerlai R.Designing animal-friendly behavioral tests for neuroscience research: The importance of an ethological approach. Frontiers in behavioral neuroscience. 2023. Vol. 16. DOI: 10.3389/fnbeh.2022.1090248